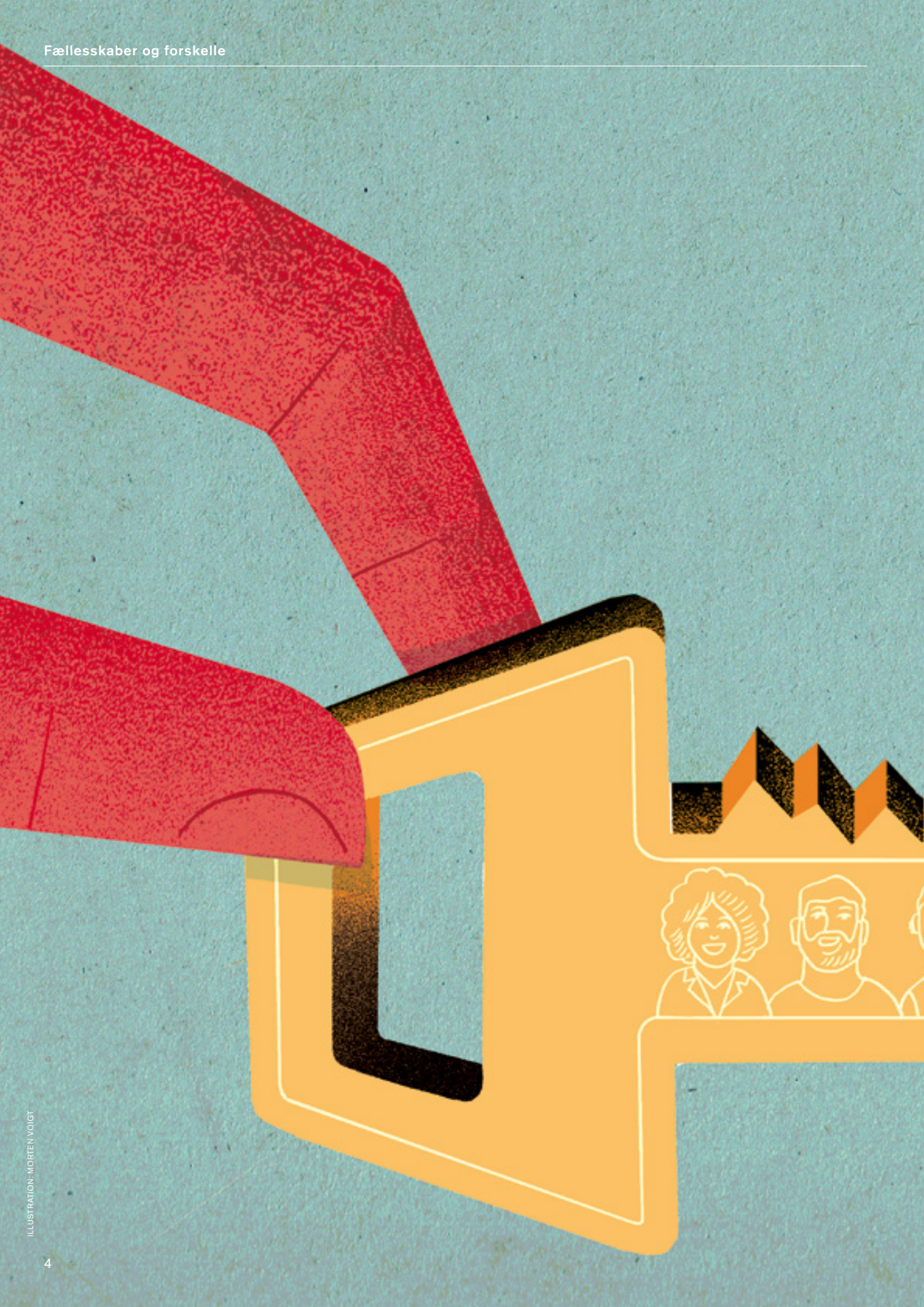

Din undervisning åbner døren til faglige fællesskaber – på tværs af elevforskelle

Vejen til en gymnasieskole, der giver alle elever lige muligheder for at deltage, lære, udvikle sig og blive dannede, går gennem lærernes undervisning. Der er meget at hente ved at tænke inklusion ind i de enkelte fag, fortæller inklusionsforsker Lotte Hedegaard-Sørensen.

Af Marie Bille

De rige samler sig på nogle gymnasier. På andre er der langt flere unge med mindre pengestærke forældre – og den tendens er kun blevet stærkere de senere år. Det skal den nye elevfordeling, der træder i kraft i 2023, gøre op med ved at blande eleverne efter socioøkonomisk baggrund. Tanken er at sikre diversiteten på de enkelte skoler.

Men at blande eleverne på samme skole fører ikke nødvendigvis til, at de har meget med hinanden at gøre. Tværtimod kan opdelingen reproducere på de enkelte skoler, hvor de rige, hvide og velstillede elever finder sammen i nogle spor, linjer og klasser, som bliver for 'sådan nogle som os'. Tilsvarende gør de fattige og brune. Det har lektor på uddannelsesvidenskab på Syddansk Universitet, Jakob Bøje, tidligere påpeget i Gymnasieforskning med henvisning til forskningslitteratur fra Danmark, Sverige, Finland, USA og Storbritannien, der viser det samme mønster overalt.

"Så er man måske lige vidt," sagde han dengang og påpegede, at det kræver en pædagogisk indsats at få elever med forskellige baggrunde og forudsætninger til at blande sig og fungere sammen i et gymnasialt fællesskab.

Hvordan indsatsen skal foregå, er der ikke simple svar på, men der findes solid forskning fra især grundskolen, som giver en række pejlemærker, fortæller Lotte Hedegaard-Sørensen, der er lektor på DPU, Aarhus Universitet, og som gennem 25 år har forsket i inklusion.

"Hvis vi bare blander eleverne og laver en fordeling på demografi og baggrund, men i øvrigt ikke gør andet, så reproducerer vi problemstillingen. Det handler om, at hele undervisningsmiljøet skal tilpasses til de elever, der sidder i klasselokalet," siger hun.

Kulturblindhed skaber ulige betingelser

Lotte Hedegaard-Sørensen har igennem sit arbejde som forsker lavet feltarbejde og studeret undervisning i klasserumspraksis. Det samfundsmæssige og kulturelle rum uden for skolen og gymnasiet spiller en meget væsentlig rolle for eleverne i klasserummet. Det kan læreren ikke se bort fra, forklarer hun.

"Nogle elever er højere positioneret end andre, og nogle måder at være elev på er mere værdsat end andre. Det betyder, at nogle typer af elever har nemmere end andre ved at leve op til forventningerne i gymnasiet. Det skaber ulige betingelser," siger Lotte Hedegaard-Sørensen.

I en gymnasieklasse vil en del af de unge komme fra middelklassen. De er vokset op med bøger hjemme i reolen og dannelse i opvæksten.

"Der er bestemte måder at tale på og bestemte værdier, der stille og roligt bliver praktiseret i familien, som man lærer bare ved at vokse op i sådan en familie. Typisk vil de værdier svare en til en til værdier og normer i gymnasiet," forklarer Lotte Hedegaard-Sørensen.

Andre elever har for eksempel en anden etnisk herkomst, eller klassemæssigt har de ikke den samme dannelse med sig hjemmefra. De elever vil ikke have lige nem adgang til at være med i de faglige diskussioner i klassen.

"Måden at tale om ting på, og måske også selve emnerne, vil falde dem fremmed. Det her er en helt klassisk og ældgammel diskussion. Men den er stadigvæk enormt aktuel," siger Lotte Hedegaard-Sørensen.

"Hvis ikke man som lærer forstår, at det sociale rum og fordelingen af positioner er med i klasserummet, kan man nemt komme til at sige, 'jeg er en super dygtig didaktiker. Jeg kan mit fag til fingerspidserne, nu gælder det om at formidle det på den bedst tænkelige måde'. Der kommer en kulturblindhed, som gør, at læreren bliver repræsentant for en særlig form for

viden – den privilegerede viden,” siger hun.

Derfor skal elevernes sociale, kulturelle og faglige baggrunde med i lærernes overvejelser om, hvordan undervisningen skal foregå, hvilke læremidler han eller hun bruger, og hvilke temaer klassen skal arbejde med, hvis læreren skal skabe lige muligheder for alle elever, forklarer forskeren.

”Vi kan tage eksemplet med faget historie. Underviseren kan spørge sig selv; Hvis historie bliver fortalt? Hvis erfaringer repræsenteres? Når temaet er anden verdenskrig, er det så kun den danske vinkel, eller tager jeg højde for, at der er elever i klassen med fuldkommen anderledes erfaringer med krig? Hvordan forstår man fænomenerne frihed og modstandsbevægelse, hvis man fx er fra Syrien? Pointen er ikke, at eleverne ikke skal lære om anden verdenskrig. Men vejen ind i stoffet skal måske gentænkes. Stoffet skal perspektiveres, sådan at man som ung menneske kan relatere til det.”

Kunsten er hele tiden at balancere fagets nationale mål og kanon med det didaktiske arbejde med at forstå, hvordan de unge mennesker i netop denne klasse kan koble sig på faget og emnet, og hvor deres engagement ligger.

Gymnasiet har brug for inklusionsforskningen

På gymnasieområdet har inklusion fyldt meget lidt i forhold til folkeskoleområdet – både i forskningen og i samfundsdebatten – og der findes ikke meget dansk forskning i inklusion i gymnasieskolen, påpeger Lotte Hedegaard-Sørensen. Hun står bag en ny forskningsoversigt om folkeskoleområdet, som gymnasielærere med fordel kan dykke ned i. For den viden, der gælder folkeskolen, kan lige så vel overføres til at gælde gymnasiet, vurderer hun.

”Jeg vil mene, at man næsten en til en kan bruge den viden, der ligger i forskningsoversigten, og som bygger på hele det forskningsområde, der internationalt hedder ’inclusive education’,” siger hun.

Problemstillingen i folkeskolen og gymnasiet er nemlig den samme. Den store diskussion er, hvordan vi tilpasser undervisningen til diversiteten blandt

”Nogle elever er højere positioneret end andre, og nogle måder at være elev på er mere værdsat end andre. Det betyder, at nogle typer af elever har nemmere end andre ved at leve op til forventningerne i gymnasiet.”

Lotte Hedegaard-Sørensen

eleverne. Hvordan giver vi alle elever i klasserne lige muligheder for at deltage, lære, udvikle sig og blive dannede? Det giver inklusionsforskningen nogle bud på. Hidtil har man i forskningsverdenen diskuteret inklusion som et socialt spørgsmål og undervisning som et didaktisk spørgsmål, forklarer Lotte Hedegaard-Sørensen. Særligt i Danmark har vi en opdeling i et sociologisk forskningsfelt, der er optaget af store strukturer, marginalisering og nye politikformer, og på den anden side et didaktisk forskningsfelt, som ikke tænker i inklusion, men som handler om, hvordan undervisningen bliver god.

Den sociologiske inklusionsforskning tager udgangspunkt i teorier om magt og eksklusion.

Store dele af den er domineret af teoretiske forståelser, der lægger vægt på at kritisere uretfærdighed, marginalisering, stigmatisering og eksklusion. Der er en kritisk tilgang til segregerede skoletilbud og af individuelt tilrettelagte specialpædagogiske tiltag i almenskolen. I den sociologiske forskningslitteratur defineres inklusion ofte som en bestræbelse på at modvirke eksklusionen ved at støtte organisatoriske og pædagogiske tiltag, der støtter arbejdet med forskellighed og diversitet. Det er dog sjældent forankret i en dybdegående analyse af undervisnings praksis.

I forskningsoversigten samler Lotte Hedegaard-Sørensen etnografiske studier, der forbinder de to tilgange – den sociologiske med fokus på ulighed og den didaktiske med fokus på god undervisningspraksis.

”Jeg prøver at forbinde de to diskussioner. Som gymnasielærer tænker man jo ikke sådan, at fra klokken 8 til 9 sikrer jeg elevernes dannelse og følelse af at høre til og blive anerkendt, og så fra 9 til 10 arbejder jeg med dansk eller matematik. Jeg tror ikke, at nogen tænker sådan i praksis, men opdelingen har eksisteret i forskningen,” siger hun og forklarer, at i studier, som forbinder de to tilgange, bliver der ofte lagt vægt på, at undervisningen skal tilpasses til alle lærende, og at der ikke skal tænkes i et ’de fleste’ og et ’de få’, hvor ’de få’ skal tilbydes noget ekstra eller noget særligt. Samtidig slår studierne fast, at inklusion forudsætter, at planlægningen af undervisningen tager højde for diversiteten.

Ifølge Lotte Hedegaard-Sørensen bliver man som underviser nødt til at vide, hvordan de to verdener forbindes, hvis ambitionen er at nå alle børn og unge og give dem de bedste betingelser for at blive engagerede, motiverede og deltagende i undervisningen.

”Så skal temaerne og måden at undervise på tilpasses til deres egne historier, liv, interesser og forudsætninger,” siger hun.

Blik for elevernes historier

Hvordan man skal gøre det i gymnasiet, afhænger af, hvilke fag man underviser i. Forskellige fag har nemlig forskellige måder at inkludere eller ekskludere elever, viser forskningsoversigten, som Lotte Hedegaard-Sørensen står bag.

Flere studier peger på, at det i dansk-faget har stor betydning, at eleverne er

aktive. I netop danskfaget betyder det, at eleverne er 'talende', 'diskuterende', 'lyttende' og 'skrivende', hvilket står i modsætning til mere monologiske former for undervisning, hvor læreren har ordet det meste af tiden og taler på et sprog, som er andetsprog for nogle elever. Her kan den måde, lærere underviser og bruger sproget på, være ekskluderende.

Selve temaet for undervisningen kan også virke ekskluderende. Det oplevede Lotte Hedegaard-Sørensen under et feltarbejde i en folkeskoleklasse, der arbejdede med et tværfagligt tema om det moderne gennembrud i dansk og historie. Børnene i klassen skulle finde tegn og symboler på 'den lykkelige barndom' omkring århundredeskiftet.

"Men et barn forsvinder ud af klassen hele tiden, og han ser ud som om, han har det virkelig skidt. Læreren lægger ikke mærke til det, for hun er optaget af undervisningen. Men det viser sig, at barnets familie er under opløsning. Der har været vold, og lillebroren er blevet tvangsfjernet. 'Den lykkelige barndom' er bare et rigtig dårligt tema for det her barn."

Eksemplet er voldsomt, men udtryk for en tendens, Lotte Hedegaard-Sørensen har set adskillige gange i sin forskning, forklarer hun. Nemlig at læreren med fordel kan gøre sig flere overvejelser om, hvad det er for unge mennesker, der sidder i lokalet, og hvilke forskellige erfaringer de har med sig i forhold til det tema, klassen arbejder med.

"I den konkrete situation ville jeg have sagt: 'vi kan ikke have en lektion om 'den lykkelige barndom' lige nu, det er simpelthen for dårlig timing, når vi ved, at vi har et barn i klassen, der står i denne her situation'. Det overvejede underviserne slet ikke. Det fravær af opmærksomhed på elevernes egne historier og livsomstændigheder vil jeg gerne adressere."

Hvordan kommer man som underviser alle elever i møde, når der sidder 28 vidt forskellige mennesker i en klasse, med hver deres bagage og hver deres problemer – store som små – at kæmpe med?

"Du kan ikke individualisere undervisningen, som man gør i specialundervisningen. Men du kan i første omgang interessere dig for, hvad de unge mennesker interesserer sig for.

For eksempel kan man i starten af et nyt forløb arbejde med, at de unge får mulighed for at formidle til hinanden og ud i klassen, hvem de er, og hvad de er optagede af.

På den måde kan du som lærer gøre dig overvejelser om, hvordan du skaber engagement og adgang for de unge, der sidder i lokalet. Du kan ikke nå dem alle sammen på samme tidspunkt lige godt. Men over et år kan du arbejde med at imødekomme de flestes interesser."

Et andet greb kan være at arbejde med holddeling, hvor eleverne bliver delt op i tre-fire grupper. Grupperne arbejder med det samme tema, men på forskellige måder. Nogle grupper bliver sat i gang med at arbejde selv med noget udfordrende, som ikke er alt for krævende. Imens kan læreren arbejde intenst med en gruppe ad gangen.

"På den måde kan du etablere nogle spændende dialoger og få eleverne i tale. Den intense undervisning går på skift mellem grupperne, og måden, du arbejder på, kan skifte, alt efter hvilke elever der er i gruppen. Vi skal tænke kreativt og opgive tanken om, at læreren skal give det samme til alle hele tiden."

Den internationale forskning om inklusionsopgaven i faget dansk:

- Når du som lærer taler for hurtigt og for meget på 'majoritetssproget', vanskeliggør det adgangen til læringsindholdet for elever med 'anden' sproglig og kulturel baggrund. Forskningen foreslår, at elever bliver mere aktive i undervisningen ('talende', 'diskuterende', 'lyttende' og 'skrivende').
- Lad for eksempel elevernes aktive deltagelse ske gennem kreativ skrivning, gruppearbejde, samarbejde/diskussion om tekster, litteraturcirkler og inddragelse af elevers hverdagsliv. Hav fokus på, hvordan du kan støtte elever forskelligt i at blive aktive.
- Vær opmærksom på, at også teksterne og andre læringsmidler og -indhold kan være inkluderende og ekskluderende og har afgørende betydning for alle elevers deltagelsesmuligheder.

Den internationale forskning om inklusionsopgaven i faget matematik:

- Matematikfagets udfordring er, at faget i sig selv indebærer en særlig form for rationel tænkemåde og måde at tilgå faget på, som ikke alle har lige adgang til. Lærere kan reflektere sammen over denne subtile eksklusion.
- Matematikundervisning består typisk af, at læreren forklarer mundtligt til hele klassen og løser et par opgaver eksemplarisk ved tavlen for alle. Herefter arbejder eleverne selv. Den form passer til nogle elever, men ikke til alle.
- Lær eleverne godt at kende, og tilrettelæg undervisningen efter deres baggrunde, interesser, faglige niveauer og behov. Inddrag fx eleverne i at revidere deres individuelle handleplaner, og tal med dem om deres personlige mål og interesser.

Den internationale forskning om inklusionsopgaven i de æstetiske fag:

- De æstetiske fag kan medvirke til at udvikle inkluderende skolekulturer, der understøtter forholdet mellem individer og fællesskaber og forståelsen af demokratisk deltagelse.
- I de æstetiske fag kan alle elever udtrykke sig individuelt og unikt. Det skaber adgang til skolens fællesskaber også for de elever, der ikke umiddelbart har nemt ved at udtrykke sig i skolens øvrige fag.

Kilde: redigerede og bearbejdede uddrag af forskningsoversigten 'Inklusion i fagene' af Lotte Hedegaard-Sørensen.

Tag udgangspunkt i noget konkret

I forhold til naturfagene beskriver forskningsoversigten, hvordan nogle typer viden har langt højere status end anden, mens anden viden er irrelevant. Det betyder, at der i undervisningen skabes et billede af den ideelle naturfagselev, som eleverne skal stræbe efter at leve op til, hvilket nogle elever har nemmere ved end andre.

Også læremidlerne spiller ind. De kan være ekskluderende, fordi de sætter en retning for, at en særlig akademisk rationalitet er den mest værdsatte. Det er dog ikke alle, der har lige nem adgang til den rationalitet, og dermed opstår der skævheder. Studier peger på, at uligheden kan imødegås ved blandt andet at bruge konkrete, visuelle materialer, som fremmer elevers forståelser, og at stille åbne spørgsmål, som får alle elever til at tænke og tage stilling. De peger også på, at mange elever har fordel af rutiner, strukturer og klare, eksplicitte forventninger.

"Fagene er karakteriseret ved, at de er meget abstrakte, og der er regler og formler, man skal lære. Pointen i meget af forskningen er, at man kan åbne fagene for flere ved at tage udgangspunkt i noget mere konkret. I matematikken har man klassisk 'problemregning', men kan man vælge nogle problemstillinger, de unge kan relatere bedre til? Som viser, hvordan matematikken er til stede i vores liv på mange forskellige måder? Der er masser af matematik og naturvidenskab i mange praktiske og kreative erhverv, men idealet er stadig det meget akademiske. Kernen i det her er, at vi skal nedbryde forestillingen om, at vi alle sammen skal lære det samme på den samme måde," siger Lotte Hedegaard-Sørensen.

Vis oprigtig interesse for de unge

De empiriske studier, der indgår i Lotte Hedegaard-Sørensens forskningsoversigt, viser, at læreren skal udvise stor nysgerrighed i forhold til at lære eleverne at kende, hvis flere skal have adgang til fællesskaberne. Det handler om at forsøge at leve sig ind i, hvor eleverne kommer fra, deres baggrunde og forudsætninger, og hvilke interesser de har. Samtidig kan man interessere sig for, hvilke arbejdsformer som

"Du kan ikke individualisere undervisningen, som man gør i specialundervisningen. Men du kan i første omgang interessere dig for, hvad de unge mennesker interesserer sig for."

Lotte Hedegaard-Sørensen

appellerer til hvem – for eksempel hvem er visuelle, og hvem er auditive. Kort sagt, en oprigtig interesse for eleverne, forklarer hun.

"Man kan for eksempel spørge de unge selv. Jeg har i min forskning helt systematisk og gennem forskellige metoder arbejdet med at få børn til at sætte ord på, hvad der skal til for, at de synes, det er sjovt at gå i skole. Det er meget underprioriteret. Vi snakker om medbestemmelse, men det med for alvor at få talt med eleverne om, hvorfor de skal lære lige det, hvorfor det er spændende, er vigtigt" siger Lotte Hedegaard-Sørensen.

Men hvordan spiller en mere inkluderende og elevcentreret undervisning sammen med et fokus på mere klassisk dannelse, hvor læreren står som garant for at give eleverne den vigtigste viden inden for faget?

"Det er et clash. Men inklusion betyder ikke, at læreren ikke skal blive ved med at insistere på at undervise i den vigtige viden inden for faget og i betydningsfulde værker.

I dansk handler det om at bekymre sig om, hvordan de her unge i dette lokale oplever teksten meningsfuldt. Alternativet er, at du står som lærer med din danske kanon, men du har mistet de unge mennesker, du gerne vil lære noget."

Hvordan identificerer man barriererne for inklusion i de enkelte fag – uden at lægge fordomme ned over eleverne, hvor man automatisk tænker, at 'du er jo brun og må elske hiphop', selvom eleven faktisk i virkeligheden er til klassiske ensembler?

"Det er et rigtig godt spørgsmål. I USA, hvor 'critical race theory' og kulturrelevant pædagogik står meget stærkt, og hvor det er en politisk bevægelse, bliver det en

meget politiserende form for undervisning, hvor det handler om en bevidstgørelse om undertrykkelse. Vi har lært for 100 år siden, både når det handler om køn og race, at når du underviser på den politiserende måde, får det den utilsigtede konsekvens, at du reproducerer kategorierne. Det giver ikke mening, og jeg ville aldrig nogensinde selv gøre det," siger Lotte Hedegaard-Sørensen.

Lotte-Hedegaard-Sørensen er lektor på Dansk Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet. Hendes primære forskningsinteresse er inklusion og eksklusion (social reproduktion og social ulighed) i folkeskolen. Forskningsoversigten 'Inklusion i fagene' er en del af DPU, Aarhus Universitet og Nationalt Center for Skoleforskning e-bogsserie 'Pædagogisk indblik' og kan findes på dpu.au.dk/paedagogiskindblik.

Læs mere på gymnasieforskning.dk

- 📖 Fag og gymnasiefremmede: Lars Ulriksen, Aase B. Ebbensgaard & Dorte Christiansen Elmeskov.
- 📖 Alle elever lærer mest på forreste række: Interview med Susanne Murning.
- 📖 Klassen spiller ind – klasserumskultur, fællesskaber og deltagelse i gymnasiet: Susanne Murning.